

ВПЛИВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ «ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ»

Актуальність теми дослідження. Характерною особливістю розвитку сучасного суспільства високорозвинених країн є його перехід від постіндустріального до інформаційного етапу розвитку. Це передбачає зміну ролі людини в суспільстві, і не тільки як головної продуктивної сили, а й як одного з чинників виробництва, який більшість дослідників називають «людським капіталом». Цей термін виник у ринковому середовищі й, на нашу думку, відображає зростаюче значення ролі люди у суспільстві взагалі та інтелектуальної діяльності зокрема. Таким чином можна говорити про зміну однієї парадигми на іншу, яка головною рушійною силою суспільства вважає не природні ресурси та їх кількість (ресурсна парадигма), а «людський капітал» (інтелектуальна парадигма). Так Елвін Тофлер у своїй книзі «Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила» зазначав, що «...у ХХІ сторіччі шлях до економічного розвитку пролягатиме вже не через експлуатацію сировини та м'язів, а через...застосування людського розуму...» [9, с.485]. Таку ж думку висловлювали Дж. Греймсон та О'Делл, які теж зазначали важливість накопичення «людського капіталу» для подальшого розвитку суспільства. «Найцінніший ресурс», - за їх словами -, «набагато важливіший, ніж природні ресурси або накопичення багатств ...саме людський капітал, а не заводи, обладнання і виробничі запаси є наріжним каменем конкурентоспроможності, економічного зростання і ефективності...» [2, с.196]. Тож, на нашу думку, важко не погодитися з відомими менеджерами та економістами щодо важливості людського капіталу для розвитку «постіндустріального суспільства».

Аналіз попередніх досліджень свідчить про те, що поняття «людського капіталу» можна зустріти у роботах як зарубіжних так і вітчизняних дослідників. Ідея зміни ролі людини в суспільстві та економіці має давнє коріння й розглядалася У. Петті (робота «Політична арифметика»), А. Смітом (робота «Багатство нації»), К. Марксом (робота «Теорія прибавочної вартості»). Але піонерами теорії «людського капіталу» вважають американських економістів Т. Шульца та Г. Беккера. Серед вітчизняних дослідників цієї теорії можна назвати В. Куценка, Г. Євтушенка, О. Грішнову . Та все ж більшість досліджень у рамках теорії «людського капіталу» проводилися економістами. І цей факт свідчить про те, що існує можливість для проведення соціально – географічних досліджень в межах зазначеної теорії.

Метою даної статті є аналіз впливу освітнього комплексу, як одного з елементів соціальної інфраструктури на формування «людського капіталу».

Викладення основного змісту дослідження. Поняття «людський капітал» увійшло в науку на початку 60-х років ХХ століття в західній економічній літературі. Воно виникло у ринковому середовищі, і відображає не тільки новий підхід до ролі людини у суспільстві, а й зростаюче значення інтелекту та інтелектуальної

праці. Різні автори, що займаються вивченням даної проблеми, подають не однакове трактування поняття «людський капітал». Але, на нашу думку, найбільш вдале визначення цього поняття, яке найповніше відповідає нашому уявленню, подає російський вчений С. Дятлов, який зазначає, що «...людський капітал – це сформований у результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва...» [3, с.83].

«Людський капітал» має певну внутрішню структуру, яка у різних авторів може відрізнятися досить суттєво. На нашу ж думку головними елементами людського капіталу є:

- рівень освіти (знання);
 - стан здоров'я людини;
 - професійна підготовка (вміння, навички, досвід роботи, професійні здібності);
 - володіння значущою інформацією та вміння раціонально її використовувати;
 - здатність до інновацій тощо.
- Але, незважаючи на відмінності у визначенні елементів людського капіталу, практично всі автори зазначають один із головних компонентів формування «людського капіталу» - освіту. Виступаючи зв'язуючою ланкою між наукою і виробництвом, освіта справляє значний вплив на розвиток всіх сфер життя суспільства і є
- «...фактором стабільності та національної безпеки країни...» [6, с.12]. Система освіти допомагає у формуванні генофонду нації, становленні громадянського суспільства, формує фізичне і морально-психологічне обличчя майбутнього громадянина держави. Ще у ХІХ сторіччі відомий вчений того часу Д.І. Менделєєв в одній з своїх праць наголошував про те, що «...освіта - є майбутній капітал, що відповідає витратам часу і праці та накопиченню людської мудрості...» [7, с.239].
- Сьогодні у світі відбувається зростання ролі розумової праці та зменшення – фізичної. За даними Соколова В.С. «за останні сто років частка фізичної праці знизилася з 90 % до 10 %» [8, с.16]. За розрахунками фахівців вона й надалі буде знижуватися.
- Роль освіти у формуванні «людського капіталу» сьогодні розуміють не тільки лідери світового бізнесу, які «...дедалі частіше визнають зв'язок між освітою та глобальною конкурентоспроможністю...» [9, с.441], а й пересічні громадяни. Чи не є підтвердженням цьому факту дані, які демонструє наступна діаграма на рис. 1. Вона подає динаміку контингенту студентів вищих навчальних закладів I-VI рівнів акредитації по країні за останні десять років.
- Аналіз діаграми свідчить про те, що за останні десять років в Україні відбувається бум кількості студентів, контингент яких збільшився майже в 1,8 разів або на 77 %. Така динаміка зростання не може не радувати урядовців та роботодавців, бо інвестиції у
- «людський капітал» за існуючими оцінками, більш ефективніші, ніж інвестиції в основні фонди. Наприклад, у США протягом післявоєнного періоду «...норми віддачі вищої освіти

розташовувалися в інтервалі 8-12 %, тоді як середня норма прибутку реального капіталу складала близько 4 %...» [5, с.3]. Також не слід забувати про тісний зв'язок та взаємозумовленість між інтенсифікацією сфери матеріального виробництва та освітою. Чим вищим є освітній рівень працюючого населення, тим вагомішими є результати технічного прогресу.

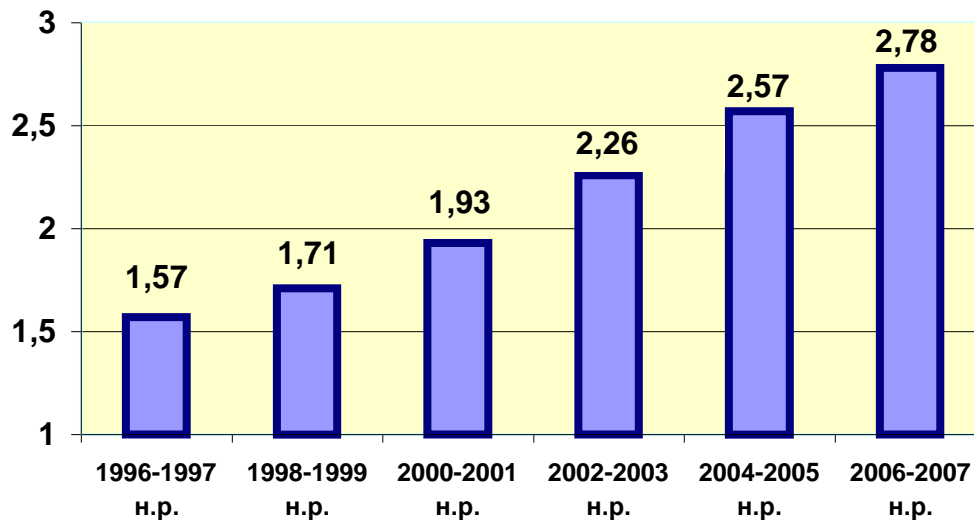

Рис. 1 Динаміка контингенту студентів (млн.. осіб) вищих навчальних закладів України I-IV рівнів акредитації (побудовано за даними [4])

Висновки. Освіта, як один з важливіших чинників формування «людського капіталу», пронизує все сучасне суспільство і досить тісно зв'язана практично з будь-якою сферою людської діяльності. Тож достатньо важко визначити, де закінчується вплив освіти та освітнього комплексу на поступальні процеси в країні. Але безперечним залишається той факт, що «...саме освіта принципово працює на майбутнє, визначаючи особисті якості кожної людини, її знання, вміння, навички, пріоритети світогляду й поведінки, а значить, у кінцевому підсумку – економічний, моральний, духовний потенціал суспільства...» [1, с.18]. Тож питання, що підіймаються у даній статті потребують подальшого вивчення, і не тільки економістами та соціологами, а й соціогеографами, бо важливість та пріоритетність розвитку освітнього комплексу взагалі і вищої освіти зокрема, як одного з важливіших компонентів цього комплексу, є велінням нашого часу.

Список літератури:

1. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI – М.: «Совершенство», - 1998-605 с.;
2. Грейсон Дж. К. мл., О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI века: Пер. с англ. — М.: Экономика, 1991. — 319 с.;
3. Дятлов С. А. Основы теории человеческого капитала. — СПб.: Изд-во СПбУЭФ, 1994. — 160 с.;

4. Забезпечення якості вищої освіти-важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства // Інформаційно - аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії міністерства освіти і науки 1-2 березня 2007 року.- К., 2007.- 96 с.;
5. Капелюшников Р.И., Албегова И.М., Леонова Т.Г., Немцов Р.Г., Найт П. Человеческий капитал России: проблемы реабилитации // Общество и экономика, № 9-10, 1993, с.3-14;
6. Куценко В., Удовиченко В., Опалєва І. Освіта як фактор стабільності та національної безпеки України // Економіка України № 1, 1998, с. 12-21;
7. Менделеев Д.И. Заветные мысли: Полное издание. – М.: Мысль, 1995.- 413 с.;
8. Соколов В.С. О государственной политике в области образования // Педагогика № 6, 1994, с.16;
9. Тофлер Елвін Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила. (переклад з англійської) - К.: «Акта», 2003.-687 с.

